
ДОСВІД ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МЕНЕДЖЕРІВ

Палінчак М.М.,

*кандидат історичних наук, доцент,
директор Інституту економіки і міжнародних відносин*

Палінчак В.М.,

*магістр міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)*

In the article the main models of management training in higher educational institutions of the USA are analyzed. Considerable attention is paid on highlighting the peculiarities of business and management education, its objectives and content. The importance of American experience has been found out. The necessity of training managers in higher educational institutions of Ukraine with the help of active methods of teaching has been emphasized.

Keywords: *manager, business-education, management-education, business-schools, master of management, bachelor, practical studies, interactive studies.*

Постановка проблеми. Інтеграційні та глобалізаційні процеси у світі зумовлюють потребу в реформуванні системи вищої освіти в Україні, яка нині характеризується недостатнім фінансуванням з боку держави та низьким рівнем конкурентоспроможності. Університетська освіта в нашій країні із запізненням реагує на життєво важливі потреби суспільства, зокрема потребу в підготовці керівників-менеджерів, які забезпечили б економічне зростання в нових умовах господарювання.

Менеджмент є однією з основних складових успішного бізнесу, фактором ринкової економіки, стабільності та національної безпеки України. У світі, що постійно змінюється, з його інтенсивним життям і нівелюванням морально-етичних норм визначальна роль належить саме менеджменту – він має зробити бізнес "людяним", етичним, соціально відповідальним. Менеджер у широкому розумінні – це висококваліфікований спеціаліст, який володіє знаннями щодо механізмів самоорганізації суспільства та його осередків, що приводяться в дію людьми, він працює за допомогою людей і здобуває результат в їх інтересах; це людина, яка професійно здійснює функції управління в ринковій системі відносин.

Загальноприйнятим у науковій літературі є погляд, згідно з яким фундатором концепції управління як специфічного виду діяльності є американський менеджмент, який створив образ менеджера-професіонала в галузі організації та управління, сформував найбільшу у світі управлінську інфраструктуру, вклав кошти в розвиток і популяризацію ідей менеджменту в країні й за кордоном. Його провідне значення у світі, вплив на розвиток теорії і практики управління безперечні. Саме тому вивчення американського досвіду підготовки управлінських кадрів набуває актуальності для України в умовах переходу вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку. Досвід, який накопичено в університетах, бізнес-школах та коледжах США, є також дуже корисним для реформування системи вищої освіти України в контексті вимог Болонського процесу та з огляду на необхідність формування ефективної системи підготовки керівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій вказує на те, що у вітчизняній педагогічній науці неодноразово висвітлювалися стан, розвиток і досвід освітньої системи США. Структуру вищої освіти ґрунтовно проаналізовано В. Кременем, М. Степком та іншими [1, с. 73-82]. Основні тенденції розвитку вищої освіти США в сучасних умовах висвітлено в дослідженнях Е. Каверіної [8], Н. Ничкало й В. Кудіна [13], В. Луначек [9, 10], О. Тарасової [17]. Особливості підприємницької освіти розкрито у працях О. Романовського [14]. Становлення та розвиток вищої економічної та бізнес-освіти США в сучасних умовах розглядаються у працях українських та американських учених О. Войнаровської [2], В. Ільїної [7], Л. Огнівко [12], Р. Соловійової та Ю. Соловійової [15], О. Яковенко [18], Д. Джонстоуна [5], П. Деноса [21], Г. Глейтмана [22], В. Волстеда [25] та інших. Окремі аспекти обраної нами теми розкриваються у статтях В. Клачко, Е. Шейко, В. Марцинока [11]. Однак питання підготовки майбутніх менеджерів у вищих навчальних закладах США не були предметом окремого комплексного наукового пошуку, в багатьох публікаціях вони згадуються лише побічно.

Формулювання мети статті. Аналіз стану досліджень і публікацій свідчить як про актуальність і важливість проблеми, так і про вкрай недостатню її вивченість та систематизованість. Отже, мета роботи – проаналізувати досвід підготовки менеджерів до управлінської діяльності у вищих навчальних закладах США та виокремити тенденції, що заслуговують на адаптацію в освітньому просторі України.

Виклад основного матеріалу. Передусім, на наш погляд, слід виокремити такі особливі риси вищої школи США, що вигідно відрізняють її від систем освіти інших країн. У цьому плані акцентуємо увагу на потужності та гнучкості ВНЗ. У США функціонують потужні, відомі всьому світові вищі навчальні заклади. Їх можна умовно поділити на елітні, в яких навчаються діти заможних батьків, нащадки відомих політичних і державних діячів, підприємців; престижні – з надзвичайно розвиненою матеріально-технічною базою, висококваліфікованими професорсько-викладацькими кадрами, давніми традиціями і значною кількістю студентів; великі багатопрофільні (переважно університети) та вузькопрофільні (коледжі, вищі школи) – центральні в кожному штаті. Іншу групу складають невеликі багатопрофільні (здебільшого університети) та вузькопрофільні (коледжі, вищі школи) заклади, які є в кожному штаті й відрізняються один від одного історією виникнення, традиціями, формами фінансування та деякими іншими ознаками (етнічними, релігійними, методами організації навчального процесу тощо).

Особливу увагу привертають думки та узагальнення з приводу системи вищої освіти США американських науковців. Професор Вісконсінського Міжнародного університету В. Х. Ібл, відомий в США фахівець у сфері менеджменту й маркетингу, колишній віце-президент Вісконсінського університету "Конкордія" в м. Мілуокі, штат Вісконсін (1973-1994 рр.), так охарактеризував особливості американської вищої освіти. На думку вченого, її найкраще може бути визначено як "серію парадоксів", оскільки вона має багато неоднозначних і протилежних, контрастних рис. Система вищої освіти США складається, з одного боку, з державних коледжів та університетів, які фінансуються з федерального бюджету та/або бюджетів штатів за рахунок платників податків, з іншого – з недержавних, незалежних коледжів та університетів. Навчальні заклади цих двох видів одночасно співпрацюють та конкурують. Їхня співпраця має широке поле в напрямі вдосконалення навчального процесу; водночас вони є конкурентами, що змагаються за студентів, фінансове інвестування (дотації), талановитих викладачів, федеральні

гранти, власний престиж тощо. В. Ібл підкреслює, що хоча недержавні заклади не одержують прямої допомоги з федеральних фондів або бюджетів штатів, вони мають доступ до спеціальних грантів і фінансової допомоги з цих фондів, які надаються безпосередньо студентам. Дух конкуренції позитивно впливає на розвиток як державних, так і недержавних закладів освіти – ВНЗ обох типів повинні ефективно виконувати завдання вищої освіти. При цьому урядові та політичні установи, а також департамент освіти не мають повноважень давати директиви та контролювати, що і як викладається. Тільки конкуренція та вільний ринок диктують необхідність або відсутність необхідності існування кожного закладу. Щодо викладацького складу, то в усіх американських ВНЗ він повинен складатися з компетентних, здібних і презентабельних особистостей – лідерів у своїх професійних галузях. Сучасний університет США будь-якої форми власності не дозволяє собі мати неуважних і нетворчих професорів, які відбувають термін і живуть попередніми заслугами, сподіваючись на "пожовклі" нотатки своїх лекцій минулих років. Від викладачів вимагається щорічна модернізація їхніх лекцій і навчальних матеріалів, які вони пропонують студентам. Адміністрація жорстко контролює цей процес, адже це відбивається на рейтингові закладу.

В. Ібл доходить висновку про те, що система вищої освіти США далека від ідеальної, але країни зі стійкою бюрократичною структурою та недостатньо гнучким управлінням у цій галузі можуть вивчати позитивний досвід однієї з найбільш відкритих і демократичних систем вищої освіти в світі. Головне при цьому – пам'ятати, що освіта повинна служити усьому суспільству, а не окремим її прошаркам, що в цій галузі особливо неприпустимі явища корупції, волонтаризму та бюрократичного адміністрування. Тільки в чесній конкуренції державних і недержавних навчальних закладів можливі реальний прогрес і розквіт усієї системи освіти, інтелектуальне зростання нації і, як результат, – прогрес країни та суспільства. Щодо підприємницької освіти В. Ібл зазначає, що дух підприємництва присутній в усіх програмах усіх спеціальностей, підприємницької дисципліни викладаються в усіх без винятку університетах і коледжах США. Як людина не може жити без повітря, так і американці не можуть жити без підприємництва; це американський спосіб життя, якому служить уся вища освіта [14, с. 164-167].

Згідно з Р. Соловійовою та Ю. Соловійовою, високий рейтинг американської освіти підтверджується наступними аргументами. По-перше, це величезний вибір навчальних програм – від типових, "перевіраних" часом і традицією, до унікальних і суперсучасних. Без перебільшення можна стверджувати: в тому чи іншому американському ВНЗ можна набути будь-яку спеціальність. Другим аргументом виступає потужна наукова база. Американські університети – не просто вищі навчальні заклади: кожен із них являє собою центр наукових досліджень, в якому ведуться передові розробки в усіх без винятку галузях знань і відбуваються визначні відкриття. По-третє, це визнана репутація професорсько-викладацького складу. Вступивши до американського ВНЗ, студент може бути впевнений: його будуть навчати люди, які не тільки віртуозно володіють своїм предметом, а й є провідними вченими США. В якості четвертого аргументу дослідниці називають відмінно розвинену інфраструктуру. Технічне оснащення університетських лабораторій дуже високе; бібліотеки забезпечені паперовими й електронними джерелами; організація навчального процесу, а також побуту й дозвілля студентів задовольняє високі вимоги. Зрештою, вказується на високу оцінку американського диплома: на світовому ринку праці він не має конкурентів [15, с. 148].

У контексті даного дослідження особливо важливо наголосити на тому, що в США створено найпотужнішу інфраструктуру підготовки менеджерів, яку здійснюють понад 1500 ВНЗ; понад 600 шкіл бізнесу діють у рамках багатопрофільних університетів; понад 1300 програм офіційно зареєстровано у сферах бізнесу та управління [16, с. 35]. У 2009 р. було випущено 240 тис. бакалаврів у сфері бізнесу і 70 тис. магістрів ділового адміністрування, які становлять 25% від кількості всіх випускників.

Система підготовки управлінських кадрів у США включає декілька основних складових. Підготовка менеджерів здійснюється в рамках загальної системи освіти, у приватній мережі Американської асоціації управління (АМА) і безпосередньо у промислових фірмах. Професійні школи бізнесу мають елементи університетської освіти. Але, на відміну від класичних університетів, акцент у підготовці в них робиться не на одержанні самих знань, а на формуванні професійних навичок.

Базовою вищою освітою в США (як і багатьох інших економічно розвинених країн) вважається бакалаврська освіта. В якості прикладу розглянемо навчальні плани підготовки бакалаврів у галузях "бізнесу" та "міжнародного бізнесу". За такими планами проходять базову підготовку майже всі бізнесмени, менеджери та інші фахівці сфери бізнесу [20, с. 57-68; 22, с. 60-69]. Зазначимо, що дисципліни, які входять до програми підготовки ділових людей, поділяються на обов'язкові та дисципліни за вибором. Обов'язкові дисципліни викладаються для науково-теоретичної підготовки спеціаліста, їх вивчають протягом перших двох років. В останні два роки навчання вивчаються спеціальні предмети – дисципліни за вибором (елективні). Курси (дисципліни) за вибором поділяються на основні (обмеженого вибору) та факультативні (вільного вибору). Студенти обирають факультативні курси (предмети) відповідно до своєї наукової або практичної зацікавленості.

Основну відмінність навчальних планів бакалаврських програм університетів США від аналогічних в Україні складають кількість годин, відведених на засвоєння матеріалу, менший відсоток годин на аудиторну роботу студента, більший час на самостійну підготовку і навчання, можливість вільного самостійного вибору студентами значної кількості дисциплін, більший термін навчання. Так, американський студент у кожному основному семестрі (за винятком літнього, додаткового семестру) вивчає як мінімум 3 і як максимум 6 курсів (дисциплін) з бакалаврського навчального плану.

На особливу увагу заслуговує специфіка підготовки бакалаврів у школі бізнесу Вісконсінського університету "Конкордія" – недержавного закладу, що належить Лютеранській Церкві Північних штатів Америки, за спеціалістю "бізнес і менеджмент". Навчальний план складається з обов'язкової ("стрижневої") загальноосвітньої, обов'язкової (базової) спеціальної частини, а також профілюючої, тобто професійно орієнтованої частини за обраною спеціальністю. Бакалаврський навчальний план для більшості вищих закладів освіти США містить від 124 до 132-134 кредитів – залежно від професії та обсягу необхідної теоретичної і практичної підготовки, типу ВНЗ, його форми власності, престижності та рейтингу [20].

При підготовці бакалаврів зі спеціальності "Bachelor of Business Administration" ("бакалавр з керівництва бізнесом") обов'язкова ("стрижнева") загальноосвітня частина складається з таких дисциплін (курсів): математика, загальна психологія, макроекономіка, охорона навколишнього середовища, вступ до писемної англій-

ської мови (початковий або середній рівень), розмовна англійська мова, література (американська та зарубіжна), історія, образотворче мистецтво, основи права, етика бізнесу, культури світу та їхня взаємодія, іноземна мова, теологія, вивчення Біблії, основи теологічної теорії, релігії світу, фізична культура, здоровий спосіб життя та культура тіла, активний курс занять спортом. Обов'язковими також є позакласна участь у спортивних заходах і відвідування басейну та спортивних секцій.

Характеризуючи особливості підготовки бакалаврів економіки та бакалаврів із керівництва бізнесом у ВНЗ США, О. Войнаровська звертає увагу на поєднання чотирьох підходів: педагогічного, змістового, методичного, дефініційного. Педагогічний підхід полягає в обов'язковій безпосередній участі студентів у самому процесі викладання, так званому активному навчанні, яке не лише руйнує бар'єр між викладачем і студентами, а й сприяє та спонукає студентів до формування свого власного ставлення до проблеми, що розглядається, з використанням набутих раніше знань. Сутністю змістового аспекту викладання економіки є використання таких моделей, які не лише відтворюють виключно економічні аспекти сучасного життя, а й зображають їхній зв'язок із політичними та соціальними подіями, що є невід'ємною частиною проблеми. Це дає можливість підготувати студентів до комплексного вивчення важливої економічної проблеми. Методичний підхід, що використовується американськими педагогами, полягає в поєднанні ознайомлення студентів із реаліями економічного світу і навчання їх методам аналізу та інтерпретації економічних явищ. В рамках цього підходу також наголошується на доцільності поєднання викладання економіки з висвітленням соціальних, політичних і культурних чинників, завдяки чому розширюються кругозір студентів, їх політично-соціальна компетентність. Дефініційний підхід викладання економіки пов'язаний насамперед із визначенням (дефініцією) власне економіки. Якщо за класичним визначенням економіка – це наука про розподіл обмежених ресурсів відповідно до необмежених потреб, то в сучасній американській вищій школі економіка визначається як наука про взаємодію людей для забезпечення себе та цілого суспільства товарами й послугами. Такий підхід дає можливість розглянути економічні механізми з боку соціального аспекту життя [2].

Як бачимо, під час навчання бакалаврів ділового профілю у ВНЗ США спостерігаються тісний зв'язок навчання з реаліями життя, спрямованість на формування фахівця визначеного (подекуди вузького) профілю, оволодіння досвідом майбутньої професії впродовж навчання, використання активних методів навчання та новітніх інформаційних технологій.

Ще більша увага в США приділяється магістерській підготовці. При підготовці до ступеня магістра (The Master's Degree), наступного за ступенем бакалавра, акцент робиться на набутті студентами спеціалізованих практичних знань, необхідних для професійної діяльності. Готуючи науковців і практиків вищого рівня, американці зміцнюють інтелектуальний потенціал своєї нації, інвестуючи через наукову підготовку кадрів гроші в економіку США. Значну роль у підготовці підприємців і бізнесменів відіграють американські університетські магістерські програми [19; 24].

Найбільш популярними в діловому світі – світі бізнесу – є такі програми: "Master of Business Administration" ("магістр з управління бізнесом"), далі – MBA; "Master of Business Administration in International Business" ("магістр з управління бізнесом у сфері міжнародного бізнесу"); "Master of International Management in

International Business" ("магістр з міжнародного менеджменту у сфері міжнародного бізнесу").

Основною в системі освіти керівних кадрів є програма MBA. Це програма професійної вищої освіти, що забезпечує можливість одержати ступінь магістра ділового адміністрування. Її спрямовано на формування навичок висококваліфікованого менеджера, який володіє широкими та універсальними знаннями з управління бізнесом. За змістом навчального матеріалу виділяють звичайні програми (General MBA) підготовки менеджерів широкого профілю та програми MBA за спеціалізацією [6, с. 39]. Ядро програми MBA становлять 8-12 базових курсів з менеджменту, маркетингу, бухгалтерського обліку, фінансів тощо. Їх доповнюють курси на вибір, наприклад, ведення сімейного бізнесу. Частину курсів спрямовано на розвиток практичних управлінських навичок, наприклад, ведення переговорів, організація і проведення презентацій. Програма підготовки магістра з управління бізнесом, розвиваючи особисті навички студентів і водночас поглиблюючи їхні знання в галузі управління в контексті глобального бізнесу, дає змогу розширити перспективи майбутньої кар'єри, виявити професійний потенціал. Як стверджує П. Денос, декан Такської школи бізнесу при Дартмутському університеті, програми MBA є прикладом того, як вища освіта може пристосовуватися до мінликих потреб студентів. Сьогодні навчальні програми MBA охоплюють широкий спектр глобальних проблем бізнесу, його етичний та суспільний аспекти, особисто-орієнтований елемент, стратегічний і культурний виміри й навіть більше.

Одержання MBA дає змогу не тільки усунути недоліки освіти, а й значно пришвидшити кар'єрне зростання, або змінити профіль своєї діяльності. Цю програму проходять і власники успішного бізнесу, і менеджери великих компаній, банків, і недавні студенти, які прагнуть зробити успішну кар'єру в бізнесі [21, с. 137].

Навчання за магістерськими програмами вимагає від студентів і здобувачів наукового ступеня магістра високої самовіддачі, відмінних знань, організованості та напруженої самостійної роботи. По-перше, процес підприємницької освіти вимагає, щоб після проходження бакалаврської програми студент перед вступом до магістратури обов'язково працював у підприємницькому оточенні [23, с. 168]. По-друге, диплом і ступінь магістра можуть одержати тільки ті, хто під час навчання не мав жодної задовільної оцінки (інакше видається тільки довідка про участь у магістерській програмі), виконав, презентував та успішно захистив випускні магістерську роботу, керівниками й опонентами якої мають бути визнані науковці й педагоги, видатні підприємці-практики і представники громадськості. Ступінь магістра присуджується також тим, хто успішно завершив більшу частину докторської програми чи виконав науково-дослідницьку роботу рівня, нижчого від рівня докторської дисертації.

Ще одна особливість бізнес- та менеджмент-освіти США полягає в тому, що спеціалізовані магістри навчаються в університетах, інститутах і коледжах, а магістрів ділового адміністрування в різних функціональних сферах бізнесу готують бізнес-школи [7, с. 51].

Головний наголос у підготовці менеджерів в американських університетах, бізнес-школах і коледжах робиться на оцінці та аналізі даних з різних галузей бізнесу, їхньому синтезі для ефективного управління часом і ресурсами підприємства, а також здібностями інших людей. Менеджеру необхідно вміти приймати правильні рішення, ставити й виконувати перспективні завдання, оцінювати й підбирати персонал, створювати конкурентоспроможну команду виконавців,

володіти навичками мотивації, іншими методиками, знаннями й навичками вищого рівня організації та управління. Від рівня підготовки менеджерів, глибини їхніх теоретичних знань і набутих практичних навичок багато в чому залежить успіх або банкрутство підприємств та організацій. Важливою якістю менеджера є також уміння згуртувати людей з різним характером і різними можливостями для досягнення поставленої мети, ефективно використовувати наявні ресурси, передбачати ускладнення й негаразди, запобігати невдачам в організації бізнесу – в менеджменті, прогнозуванні, фінансових розрахунках, маркетингу [14, с. 246].

У закладах освіти вивчають таким складовим мистецтва менеджменту: вмінню переконувати, вести переговори, пропонувати, вбачати користь і комплексно підходити до управління бізнесом (проектами, ситуаціями), стратегічно мислити, інтуїтивно приймати рішення в умовах непевності, творчо підходити до розв'язання проблем, ефективно користуватися інформаційними мережами, комп'ютерною технікою, новими технологіями тощо. В управлінській діяльності високо цінуються також внутрішня незалежність і професійна гордість, твердість характеру, непохитність у доведенні справи до кінця, етична поведінка, дотримання даного слова, благородство і благодійність. Тому навчання етиці є чи не найголовнішим аспектом бізнес-освіти, адже це виховує морально-етичні якості ділової людини, що важливо для її органічної інтеграції в діловий світ і суспільство [4, с. 4-112].

Організація і методи навчання управлінського персоналу давно стали предметом американського експорту в інші країни. З огляду на це цікавим і повчальним є аналіз організації та підходів до підготовки управлінських кадрів у Школі бізнесу Гарвардського університету (Гарвардській школі бізнесу). В ній немає вступних іспитів, але проводяться попередні співбесіди, які тривають 3-4 години. Під час них з'ясовують рівень освіти кандидата, його інтелектуальні здібності, загальний розвиток тощо. Після співбесіди абітурієнти проходять випробування в одному з бюро психологічних тестів. При школі функціонує ціла низка окремих курсів (одно-, двотижневих і більш тривалих). Випускники школи мають можливість брати безпосередню активну участь у формуванні власної ідеальної моделі менеджера, в якій компенсуються відсутні, на їхній погляд, знання та вміння у суміжних галузях знань. Контингент осіб, які навчаються, складається переважно з людей із 15-20-річним стажем практичної роботи. Школа прагне максимально наблизити процес навчання до реальної ділової практики. В основі навчання майбутнього керівника лежить метод ситуацій, який полягає в націленні на вирішення типових практичних проблем. Увага зосереджується на вивченні ділових ситуацій.

Загальноприйнятим у середовищі вчених є переконання, згідно з яким не існує якоїсь однієї найкращої методики навчання, яка дала би змогу забезпечити найвищу ефективність управлінської діяльності. Узагальнення досвіду навчання менеджменту і маркетингу у провідних школах бізнесу США дає змогу виокремити такі альтернативні підходи до навчання менеджменту, маркетингу, фінансів тощо: а) метод "case study", або кейс-метод (аналізу конкретних ситуацій) Гарвардської школи бізнесу; б) метод досліджень Чиказької школи бізнесу; в) навчання за допомогою практикуючих менеджерів в університеті штату Оклахома; г) каліфорнійський підхід до навчання. Інші навчальні заклади або віддають перевагу одному із запропонованих методів, або ж комбінують зазначені підходи в різному співвідношенні для різних дисциплін і програм.

Є підстави вважати, що найбільш популярним у педагогічній діяльності американських професорів є кейс-метод. Його було започатковано в Гарвардській школі бізнесу її першим деканом доктором М. Т. Коуплендом ще в 1921 р., хоча активно він почав використовуватися в повоєнний період. Цей метод дає змогу через колективну творчу дискусію на прикладі конкретної абсолютно правдивої ситуації, що містить оригінальний практичний досвід, виробити у слухачів цілком конкретні практичні навички. Серед переваг кейс-методу виокремлюють такі: наближеність до життя в бізнесі; двоетапне обговорення (мікрогрупа і програма в цілому); співпраця слухачів і формування навичок роботи в групі; співпраця слухачів із викладачами; можливість перевірити пропозиції реальною практикою; розмаїття підходів; висока мотивація навчання; формування навичок прийняття рішень [12, с. 138]. Як зазначають дослідники, до найважливіших переваг цього методу навчання належать демократизм і вміння ставити прямі запитання. Вважається, що виявити потрібну відповідь буває досить просто, важче поставити конкретне запитання.

Метод досліджень Чиказької школи бізнесу, також апробований часом, ґрунтується на самостійних дослідженнях слухачами публікацій і діяльності корпорацій з певних питань, наступному обговоренні отриманих висновків і результатів, внесенні пропозицій щодо прийняття відповідних рішень у компаніях. Слухачам надається право самостійно обирати не тільки тему дослідження, а й наукового керівника, план опанування дисциплін у межах встановленої логіки навчання. Виконавши низку досліджень літератури і діяльності корпорацій з різних дисциплін, слухачі набувають навичок не лише консалтингової діяльності, а й уміння співпрацювати з різними працівниками компаній.

Підхід Оклахомського університету полягає в залученні до викладання не окремих тем, а цілих курсів менеджерів-практиків, які мають певний хист до педагогічної роботи і досвід викладацької діяльності. Поява й розповсюдження цього методу пояснюються дефіцитом викладачів, здатних викладати дисципліни з урахуванням сучасних тенденцій розвитку бізнесу. Інтеграція теорії і практики тут здійснюється шляхом активного і продуманого суміщення викладацької роботи на засадах залучення представників управлінського персоналу провідних компаній, які закінчили, як правило, провідні школи бізнесу США і мають ступінь магістра ділової адміністрації.

Каліфорнійський підхід до навчання менеджменту і маркетингу ґрунтується переважно на підготовці фахівців у навчальних центрах всередині компаній з орієнтацією насамперед на їхній власний досвід. Однак викладачі для таких центрів готуються централізовано в Оксфордському інституті (коледжі) менеджменту.

Слід зазначити, що американські психологи й педагоги виробили чіткий механізм здійснення індивідуального навчання майбутніх бізнесменів і менеджерів. Його особливості полягають у: 1) відсутності жорстких термінів часу, виділених на вивчення курсу, що дозволяє студенту просуватися у студіюванні навчального матеріалу зі швидкістю, яка відповідає його здібностям; 2) суворій вимозі повного засвоєння матеріалу, за якої перехід до нових тем можливий тільки після засвоєння попередніх; 3) складанні програми навчання самим студентом за допомогою комп'ютера та під методичним керівництвом викладача; 4) використанні лекцій тільки як форми спрямування у навчанні (а не як основного джерела інформації); 5) необхідності самостійного навчання, критичного мислення при засвоєнні матеріалу, творчого підходу до навчального процесу; 6) підвищеній ролі письмових

робіт; 7) використанні спеціального персоналу методистів-консультантів (інспекторів) для багаторазової перевірки знань, негайного підбиття підсумків роботи студента, корекції спрямування самостійного навчального процесу, керівництва та нагляду за процесом отримання знань. Система індивідуального навчання прищеплює навички самостійної роботи, "вчить студентів навчатися", дозволяє використовувати старшокурсників в якості консультантів (інспекторів) для допомоги молодшим у самостійному навчанні.

Позитивні риси й переваги системи індивідуального навчання докладно висвітлює науковець О. Романовський. Перша й, можливо, найголовніша перевага полягає в тому, що така система знімає проблему стресових ситуацій, які виникають в американських ВНЗ зі студентами під час їхнього навчання. Проблема стресів є дуже важливою для вищої школи США: їх зазнають майже всі студенти, і викликано це здебільшого стислими термінами, відведеними на засвоєння матеріалу, складання заліків та іспитів. Студенти зазнають стресів незалежно від рівня попередньої підготовки, здібностей, сімейних умов, стану здоров'я тощо. Найчастіше вони виникають унаслідок психологічних переважань, що спричиняються необхідністю засвоювати великі обсяги нового фактичного матеріалу, самостійно планувати свій час і фінансові ресурси, ефективно їх використовувати, своєчасно складати заліки та іспити. Другою перевагою є право студента завжди отримати консультацію та індивідуальну допомогу. Третьою – його право складати залік або іспит з матеріалу, що вивчається, тільки тоді, коли студент його засвоїв і буде готовий до складання заліку або іспиту. Така система визнана в США "безстресовою", вона зменшує відсів студентів і не калічить їхніх доль [14, с. 116-117].

У контексті підготовки управлінських кадрів заслуговує на увагу також і традиційний для нас метод лекції. Лекції читаються для потоків, що нараховують іноді до тисячі студентів, однак ця форма значно відрізняється від лекції в нашому розумінні. Студенти не конспектують монолог викладача – конспекти їм роздаються. Лекція в американському університеті ведеться в поєднанні з методом сократівської бесіди. Професор просто стоїть перед аудиторією і традиційно веде розмову зі студентами. Цей метод використовується в більшості бізнес-шкіл, зокрема в Карнегі Мелон GSIA та Йельській школі менеджменту. Прихильники цього методу заявляють, що існують дуже обмежені можливості для студентів отримати теоретичні та концептуальні знання й пояснення безпосередньо в діловому секторі. Хоча читанню лекцій, як стверджує американський науковець Г. Глейтман, часто не надається належної уваги, проте виявляється, що цей вид роботи залишається дуже ефективним методом навчання, який має свої переваги. Читання лекції є апробованим та ефективним засобом передачі інформації, особливо коли в наявності є багато чи, навпаки, небагато надрукованого доступного навчально-методичного забезпечення. Це також дуже ефективне знаряддя передачі та формування позитивного інтересу до матеріалу, що викладається [22, с. 123-127].

Крім університетів та бізнес-шкіл, важливими осередками підготовки управлінських кадрів є промислові корпорації. За даними бізнесових кіл країни, 90% банкрутств і невдач малих фірм пов'язані з управлінською некомпетентністю менеджерів. Тому власники підприємств і компаній слушно вважають, що успіх їхнього бізнесу залежить від цілеспрямованої підготовки та перепідготовки кадрів, вивчення й поширення сучасного досвіду управління, впровадження досягнень

управлінської науки. Майже всі великі й більшість середніх підприємств США мають власні освітні програми. У них беруть участь понад 50 тис. викладачів, щорічно на ці програми витрачається близько

100 млрд доларів. Так, "General Motors" має власний вищий навчальний заклад у м. Флінте з п'ятирічним курсом навчання, де працюють близько тисячі викладачів. Оригінальна система навчання тут організаційно поєднує теорію і практику; її організовано в такий спосіб, що особа, яка навчається, два тижні слухає лекції, а наступні два тижні працює у фірмі. Тільки в останньому семестрі студенти звільняються від виробничих функцій для написання дипломної роботи.

Висновки результатів дослідження. Аналіз широкого кола опублікованих джерел та дослідницької літератури дає змогу зробити висновок про те, що у ВНЗ США нині застосовується низка основних підходів чи моделей підготовки управлінських кадрів. Такими моделями є каліфорнійська, оклахомська, чиказька, гарвардська. Решта ВНЗ використовують лише варіативні моделі, що спираються на зазначені вище. Серед основних технологій та методів процесу підготовки майбутніх менеджерів можна виділити метод "case study" (як основний), лекційний метод, метод дискусій, самостійну навчально-пізнавальну діяльність як педагогічну технологію, інтерактивне навчання, комп'ютерні навчальні технології. На відміну від традиційної вітчизняної організації навчального процесу з переважанням аудиторних занять, в американських університетах акцент перенесено з "teaching" на "learning". Бакалаври та магістри повинні самостійно набувати необхідних їм знань, головна роль у навчанні відводиться зв'язку з практикою бізнесу, самопідготовки, самонавчання, а викладач тільки здійснює контроль і регулювання цього процесу, вказуючи студентам напрями пошуку.

Досвід організації та надання бізнес- і менеджмент-освіти в США необхідно вивчати, аналізувати і творчо використовувати при підготовці бізнесменів і керівників у нашій країні. Адже нині у вітчизняних вишах слабо представлено підготовку менеджерів за допомогою активних методів навчання. Їх застосування носить епізодичний характер і здебільшого залежить від особистої ініціативи викладача. Відсутні спеціалізовані предмети, що розвивають уміння й навички, необхідні для успішної професійної діяльності майбутнього керівника.

Проблему можна вирішити за рахунок впровадження в практику підготовки менеджерів систематичного навчання з використанням тренінгів, у структуру яких входили б ділові, рольові, імітаційні ігри, інші методи активного навчання. Важливим чинником використання активних засобів є те, що вони спираються на рефлексію як внутрішній механізм розвитку професійного мислення та вміння приймати рішення. Перш за все необхідно усвідомити, що справжньою метою навчання є не тільки озброєння майбутнього спеціаліста повноцінною основою знань, а й формування у випускника здатностей до самостійного та ефективного вирішення складних професійних завдань.

Оскільки менеджмент є неможливим без лідерства, одним із важливих напрямів застосування активних методів навчання повинно стати формування комунікативного потенціалу майбутнього лідера. Комунікативний потенціал як вагама характеристика можливостей майбутнього менеджера визначає якість спілкування. Поряд із компетентністю у спілкуванні він включає ще дві складові: комунікативні властивості особистості, які характеризують розвиток потреби у спілкуванні, практичне відношення до способів спілкування і комунікативні здібності – здатність володіти ініціативою у спілкуванні, виявляти активність, емо-

ційно відчувати стан партнерів спілкування, формулювати й реалізовувати власну програму спілкування.

Перспективи подальших розвідок. До перспективних напрямів подальших досліджень ми відносимо створення авторської моделі підготовки менеджерів, що ґрунтується на методах і технологіях американської вищої школи.

Список використаних джерел

1. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя. – Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубієнко, І. І. Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2004. – 384 с.
2. Войнаровська О. Н. Перспективи застосування американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у вітчизняних вищих навчальних закладах / О. Н. Войнаровська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2010. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2010_5/Voynar.htm.
3. Высшее образование в университетах и колледжах США. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globaldialog.ru/countries/universities/usa/>.
4. Герет Т. М. Етика бізнесу / Томас М. Герет, Річард Дж. Клоноскі. – Пер. з англ. – К.: Основи, 1999. – 214 с.
5. Джонстоун Д. Б. Система вищого образования в США: структура, руководство, финансирование / Д. Б. Джонстоун // Университетское управление: практика и анализ. – 2003. – № 5-6 (28). – С. 92-102.
6. Ефремов В. С. Стратегия американских школ бизнеса на рубеже XXI столетия / В. С. Ефремов // Менеджмент в России и за рубежом. – 1998. – №1. – С. 39-55.
7. Ільїна В. Ю. Становлення та розвиток вищої економічної і бізнес-освіти Сполучених Штатів Америки у сучасних умовах: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Вероніка Юріївна Ільїна. – Ялта, 2009. – 237 с.
8. Каверина Э.Ю. Тенденции развития высшего образования США: Дис. ... канд. экон. наук: 08.00.14 / Элина Юрьевна Каверина. – М., 2007. – 246 с.
9. Лунячек В. Е. Деякі практичні питання управління освітою в США / В. Е. Лунячек // Нова педагогічна думка. – 2008. – № 1. – С. 16-20.
10. Лунячек В. Е. Развитие системы вищої освіти у США в умовах децентралізації влади / В. Е. Лунячек // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – Зб. статей. – Вип. 21. – Ч. 5. – Ялта: РВВ КГУ, 2009. – 272 с. – С. 34-46.
11. Марцинюк В. Г. Навчальні технології підготовки майбутніх менеджерів у ВНЗ США / В. Г. Марцинюк // Педагогічний дискурс. – 2008. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2008_03/martsyniuk.pdf.
12. Огнівко Л. В. Професійна підготовка магістрів економічного профілю у вищих навчальних закладах США / Л. В. Огнівко // Зб. наук. праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету "Україна". – 2011. – № 3. – С. 135-139.
13. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. – Черкаси: Вибір, 2002. – 322 с.

14. Романовський О. О. Теорія і практика зарубіжного досвіду в підприємницькій освіті України: монографія / О. О. Романовський. – К.: Деміур, 2002. – 399 с.
15. Соловійова Р. П. Освіта в США / Р. П. Соловійова, Ю. М. Соловійова // Вісник Донецького нац. ун-ту економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2010. – 2. – С. 143-150.
16. Стрижов С. Повышение квалификации управленческих кадров: опыт США / С. Стрижов // Персонал. – 1994. – № 1. – С. 33-42.
17. Тарасова О. В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку / О. В. Тарасова // Вісник НАДПС України. – 2011. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_3/11tovspr.pdf.
18. Яковенко О. Досвід США в удосконаленні вітчизняної економічної освіти / О. Яковенко // Порівняльна професійна педагогіка: Наук. журнал. – К.-Хмельницький, 2012. – № 2. – С. 74-81.
19. American City University. London City College. General Catalog. Effective August 2001. Cheyenne, Wyoming, USA. – London, England. – 53 p.
20. Concordia University Wisconsin. 1995-1996. Catalog. Mequon, Wisconsin, USA. – 200 p.
21. Danos P. Changing with the times. Business education must transform in response to global business needs / Paul Danos // Business India. – 2010, October 4-17. – P. 128-140.
22. Gleitman G. The process of the activation of the education in Universities / G. Gleitman, J. Y. Herring-Smith. – New York: Longmann & Sons, 2007. – 242 p.
23. Miner J. B. The 4 Routes to Entrepreneurial Success / John B. Miner // Berrett-Koehler Publishers, Inc, San Francisco, USA, 1996. – 216 p.
24. Schiller International University, 2002-2003. General Catalog. Dunedin, Florida, USA. – 237 p.
25. Walstad W. B. Economic Education in U. S. High Schools / William B. Walstad // Journal of Economic Perspectives. – 2001. – 15:3. – PP. 195-210.